

ELİF ŞAFAK'IN SİYAH SÜT ADLI ROMANINDA ALKARISI/ALBASMASI İNANIŞI

Tülin Arseven*

Anadolu'nun birçok yerinde geçmişte olduğu gibi bugün de bazı inanışlar varlığını sürdürmektedir. Bunlardan biri de alkarısı/albasmasıdır. Alkarısı, loğusa kadınlara musallat olduğu varsayılan bir cindir. Türk halk geleneğinde genellikle loğusa anneyi ve bebeğini rahatsız ettiği, hatta onların ölümüne yol açtığı düşünülen alkarısı tasarımı, günümüz Türk edebiyatının önemli isimlerinden Elif Şafak'ın *Siyah Süt* adlı romanında da yerini almıştır. Ancak bu yer alışı alkarısı miti gelenekten farklı bir biçimde görülür. Bu çalışma ile bir halk inanışı olan alkarısının *Siyah Süt* adlı romanın kurgusu içinde nasıl yer aldığı ve geleneğe ne ölçüde bağlı kalındığı meselesi sorgulanacaktır. Çalışma bir inanış olarak alkarısının Türk halk kültürü içinde nasıl değerlendirildiğinin üzerinde durulduğu ve romanın kurgusu içinde nasıl yer aldığı incelenen iki bölümden oluşacaktır.

I. Türk Halk Kültüründe Alkarısı/Albasması İnanışı:

Yeni doğan çocukların, loğusaların başına işler açan, yıkım getiren albastı cinlerin, perilerin çarpmasına denir (Eyuboğlu 1974:115). Albasması inanışının tarihsel gelişimine değinen Eyuboğlu'na göre, Şaman inançlarıyla yakın ilgisi olduğu söylenen albastı ile

* Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fak.

eski Anadolu dinlerinde geçen kötü ruhlar, iyi ruhlar arasında bir bağlantı vardır. İ.Ö. üç bin yılına değin giden Anadolu inançlarıyla İ.S. dönemlerde ortaya çıktığı söylenen Şamanlık arasında bir bağlantının bulunması, çok eski çağlardaki göçler, yakınlaşmalar sonucu doğabilir. Bu benzerlik gelişigüzel bir olay diye de düşünülebilir. Ancak bunun bütün Anadolu uluslarınca benimsenmesi, değişik adlar altında albastıya inanılması daha çok Anadolu kaynaklı bir yanının olduğunu anımsatır. Anadolu’da yaşayan Müslüman Hıristiyan bütün topluluklar buna inanır, albastıdan sakınır. Şaman inançlarının Anadolu’ya XI. yy.dan sonra geldiği söylendiğine göre, albastı ile ilgili inançların başka adlarla daha önceleri Anadolu’da bulunması gerekir. Nitekim Hititlerde, Mezopotamya uluslarında, özellikle Sümerlerde, Mısırlılarda çocuklara sataşan, loğusalara saldıran kötü ruhların varlığına inanılırdı. Bu benzerlik, ayrı doğrultularda gelişen, halk inançlarının bir rastlantı sonucu bir yaklaşması olabilir (Eyuboğlu 1974:115,116).

Loğusa kadınlara ve çocuklara sataşacağı, kimi zaman da onları öldürdüğü tasarılan alkarısı ‘al, alanası, alkızı’ gibi adlarla anılmaktadır. İnsan-hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu öldürücü dev ya da cin, “uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır (Örnek 2000 :144,145). Cin, peri, şeytan olarak tasavvur edilen bu ruh; köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli ölü, cadı, kıl ve nihayet insan ile hayvan vasıflarını bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde görülmektedir. Adı geçen ruh, en ziyade cadı kadın hüviyetinde kendini göstermektedir (Acıpayamlı 1961:75). Bu cinin değişik adları olmasına rağmen alkarısı ve albasması adı en yaygın olanlarıdır (Çevirme, H; Sayan, A. 2005:68). Adının çeşitlemelerinde ‘al’ kelimesi bulunan ve inanışlarda hep ‘al renk’ ile ilişkileri belirtilen bu varlık Türk dünyasının her yerine ve Türk kültür ekolojisine mensup Ermeni, Gürcü ve diğer Kafkasyalı halkların kültürlerine de yayılmıştır. Albastı genellikle sarışın ve uzun boylu bir kadın olarak tasavvur edilmekle birlikte farklı görünüşlerle de görülebildiğine inanılır (Çobanoğlu 2003:124). Anadolu’da albastı yalnız çocuklara, yeni doğurmuş kadınlara sataşan bir kötü ruh diye bilinmez. Buzağılara, yeni doğurmuş ineklere de yıkım getirdiğine inananlar vardır. Doğu Karadeniz kıyılarında, Trabzon, Giresun, Gümüşhane yörelerinde böyle bir inanç vardır. Anadolu’nun öteki yörelerinde yalnız kadınlara, küçük çocuklara sataştığına inanılır (Eyuboğlu 1974:116,117). Eskişehir’de loğusa kadınların ve çocukların üzerine çıkarak onları boğarak öldürdüğüne inanılan görüntü olarak tanımlanmaktadır (Biçer 1991:11). Erzurum’un Tekman ilçesi köylerinde de benzer inanmalar görülmektedir. Kabos denilen saçları uzun, karmakarışık, tırnakları uzun, şişman çirkin bir kadın; yeni doğum yapmış kadınlara musallat olur, ciğerlerini söküp alarak kadının ölümüne neden olur (Çevirme, H; Sayan, A. 2005:68).

Loğusalara ve çocuklarına sataşan bu öldürücü cinin zararından korunmak için loğusalar yalnız bırakılmaz. Ayrıca alkarısını yakalamak ve etkisiz hale getirmek için birçok

yollara başvurulur. Bunlar arasında alkarısının ‘bir yerine iğne, çuvaldız batırmak veya bu cadının üzerine zift dökmek lâzımdır. Bu takdirde alkarısı, elindeki ciğeri sahibine derhal iade eder. Kendisini yakalayan şahıs da ocaklı olur. Bu gibi şahıslara aynı zamanda alcı da denir. Alkarısı alcı ile alcının sülalesinden olan bir kimseye dokunmadığı gibi, evlerinde ve üzerlerinde alcıya ait eşya bulunduranlara kötülük yapmaz (Örnek 2000:144,145). Yakalanabildiği an tehlike söz konusu olmayan, ancak yakalanamazsa çocuğu ve anneyi öldüren bu yaratıktan loğusayı korumak için; loğusanın yatağının çevresine ip dolandırılır; Kur’an sağ tarafına konur; süpürge, demir konur; ışık ve ateş yakılır; loğusa yalnız bırakılmaz; özellikle bir erkek çocuğu loğusanın yanına yatırılır; ateş veya köz, kaşıkla veya maşayla lohusanın etrafında dolaştırılır. Loğusanın başında kırk Yasin okunur (Karataş 1991:69). Doğu Anadolu’da, doğum sırasında, anayı kötü ruh olan al, alkarısı, albasması’na karşı daima korumaya, onu böyle bir durumla karşı karşıya bırakmamak için geceleri yanında bulunmaya çalışırlar. Erzurum, Kars, Ağrı, Muş illeri çevresinde doğum yapan kadınlar, geceleri albasması tehlikesine karşı yalnız bırakılmazlar. Doğum için gelen kadınlar ve evde bulunanlar, gece, doğum yapmanı beklerler. Doğum sırasında eve giren hiçbir eşya dışarı çıkarılmaz. Ayrılmak zorunda kalan kadınlar, gündüz dışarı çıkabilir ama, güneş batmadan yine geri dönmek mecburiyetindedirler. Aksi yapılırsa, doğum yapan kadını al basması tehlikesi vardır. Buna dikkat edilmeyen yörelerde, doğumdan sonra, alkarısı bebeği ve anayı öldürmüştür. Al karısından korunmak için, yine bu çevrede, doğum yapan kadının yanında, gece ocak veya ışık söndürülmez, sabah gün ışıyınca kadar yanık tutulur (Kalafat 1995:90). Alkarısının kırmızı sevmediği ve kırmızı olan yere gelemeyeceği inancıyla loğusa kadının başına kırmızı kurdela bağlanır. Çocuğun yüzüne kırmızı mendil koyulur. Loğusa kadın ve çocuk yalnız ve karanlık yerde bırakılmaz. Alkarısı karanlık ve kuytu köşelerde gizlenir. Loğusanın yanında her zaman bir iki kişi mutlaka bulunur (Biçer 1991:11). Genellikle yeni doğmuş çocuk olan evden komşuya gece ateş verilmez. Ateş verilen eve şer kuvvelerin, kötü ruhların geldiğine inanılır. Çocuğa ve anneye zarar verecek kötü mitik kuvve beyaz giysili kadın (luş-nitsa, lufutsnitsa, urisnitsa, bet karısı)dır. Kırk gün geçtikten sonra kadınla çocuk kiliseye gider, girişte dizi üstü durur, papaz (rahip) ise onlara haç çizer, dua okur, çocuğu kucağına alarak eğer erkekse, ‘altarın’ etrafına dolandırır, kızsaa, sadece ikonalara yaklaştırır (Yoloğlu 1999:87).

Doğum yapan kadınların birtakım ruh durumu değişiklikleri yaşamaları, hastalanmaları ve bazen de bu hastalıkların kadını ölüme, intihara kadar sürüklemesinin gerçek nedeni elbette ki bir cin, kötü ruh, büyü veya sihir değildir. Loğusalık dönemi tıpkı gebelik gibi kadının yeni bir yaşama uyum sağlama çabasını gerektirir. Doğum eyleminin travmatik oluşu, aileye yeni, küçük, savunmasız ve tam anlamı ile anneye bağımlı bir canlının katılması ve kadının tüm bunlara göğüs gerecek yeni roller öğrenmesi sorunun başlamasında etkili ve önemli bir faktördür. Kadının yaşadığı bu deneyimler onda, uykusuzluk, panik, huzursuzluk, korku, bebeği hakkında gereksiz endişe, sık ağlama nöbetleri gibi bazı psikopatolojik davranışların

görülmesine yol açar. Yeni anne olan veya loğusalık döneminde olan kadınların %50-80'i(nde) özellikle doğumdan 5-6 gün sonra bu tür belirtiler ortaya çıkabilir. Belirtiler bu haliyle **loğusalık hüznü** diye tanımlanır ve kadın tarafından bir hekim ve sağlık profesyonelinin müdahalesine gerek duymaksızın atlatılabilir (Çevirme, H; Sayan, A. 2005:70). Ancak loğusa kadınların % 10-15'inde bu durum derin bir hüznün, umutsuzluk, işe yaramama, değersizlik ve suçlama gibi duygularla değişme gösterir. Anne bir taraftan sağlığı ile ilgili endişe ve takıntılar geliştirirken diğer taraftan da bebeğine yabancılaştığını, bakım vermek, kucağına almak istemediğini hissetmeye başlar. Bu paradoks suçluluk duygularını daha da derinleştirir, anne ölümü ve hatta intiharı bile düşünebilir. Belirtiler bu haliyle **doğum sonrası depresyon** adını alır (Çevirme, H; Sayan, A. 2005:70).

Adı ister alkarısı, ister loğusa cini ya da başka bir şey olsun bu, “doğüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikaye” bir memordur (Çobanoğlu 2003:21).* Bir başka deyişle *Siyah Süt*, aslında bir memordun romanlaşmış biçimidir.

II. *Siyah Süt*'te Alkarısı/Albasması İnanışı:

Siyah Süt'te Elif Şafak, loğusa bir kadının yaşadıklarını, duygularını ve düşüncelerini kendi deneyiminden yola çıkarak anlatır. Aydın bir kadının annelik fikrine bakış açısını dile getiren bu romanın ilgi çekici olan yönü, doğum sonrası yaşanan ve halk arasında alkarısı/albasması; tıp dilinde ise postnatal depresyon denilen çok özel bir süreci konu ediniyor olmasıdır. Ancak bu konu edinişte dikkati çeken, Elif Şafak'ın da romanda

“Lakin olmadı. Süreç aksadı. Geleneksel Osmanlı'dan modern Cumhuriyet'e gelirken yolda bir yerlerde bilgi kervanımız durdu, tökezledi, yere kapaklandı. Ne çok bilgi parçası, kristal taneleri gibi yuvarlana yuvarlana dağıldı gitti. Kayboldu.

Sonuç olarak bizler, yani bizim kuşağımız, eskilerin birikimlerinden büyük ölçüde yoksunuz. Modern toplum kendini cinlerden arındırıldığını sandığı için onlarla nasıl baş edeceğini de bilemiyor.” (Şafak 2010:15)

sözleriyle dile getirdiği gibi, gelenekten kopuşun ne ölçüde olduğu meselesidir. Geçmişten günümüze akan zamanda halk inançlarının ve halk bilgisinin aktarımı sırasında ciddi aksamalar yaşanmış; albasması, alkarısı vb. sözcüklerle ifade edilen loğusalık sonrası tasarımları ve ritüelleri modernleşme sürecinde kaybolmuştur. Halk arasında, gelenekte alkarısı denilen ve loğusa kadınlara görünen doğüstü olarak tanımlanan varlık, *Siyah Süt*'te önce “loğusa cini” sözcükleriyle anılmış, ardından “Lord Poton” adını alarak romanın şahıs

* Memorat ile efsane arasındaki ayrıma dikkat etmek gerekir. Özkul Çobanoğlu'na göre memordun anlattığı tabiatüstü varlıklarla kurulan iletişim neticesi gerçekleşen olayı ‘ya tecrübe edip yaşamış olan bir kişinin bizzat ağzından ya da ondan dinlemiş olandan’ sınırlaması beraberinde ‘Kişiselliği’ veya ‘şahsi olma ölçütü’nü getirmektedir. Bir başka ifadeyle tabiatüstü güçlerle yaşanan bir ilişkinin nakledilen hatırası veya ‘raporu’ olarak tanımlayabileceğimiz memordaların, yaşayanı belli olan kişinin kendisi veya kendisinden dinleyenlerin naklettiği ‘hatıra olma ölçütü’ iki türü ayırt eden en önemli hususiyettir (Çobanoğlu 2003:26).

kadrosundaki yerini almıştır.

“Yazarlık Tanrılığa soyunmaktır” (Şafak 2010:100) diyen Elif Şafak, öncelikle doğum sonrası süreci *Siyah Süt*'te “Anladım ki doğum yapmak ve hemen akabinde gelen süreç binlerce, belki milyonlarca kadının gayet iyi bildiği üzere gölgeleri, çukurları, evhamları, iniş çıkışları, bunalımları olan bir ara aşama. Anneyi çoğaltıp zenginleştirirken bir yanı sıra da yalnızlaştıran.” sözleriyle ifade eder; ardından gelenekten gelen bilgilerini okurla paylaşır:

“Eskiler bilirmiş tüm bunları. Ninelerimiz ve onların nineleri bilirmiş bu yalnızlığı. Loğusayı koruma altına almaktaki ısrarları bu yüzden. Ne odada tek başına bırakırlarmış yeni doğum yapan kadını, ne de duasız, desteksiz. Sadece yeni doğan bebeğe değil, anneye de bakarlarmış eskiden. Loğusanın en büyük düşmanının gene kendisi, yani kendi zihni olduğunu bildiklerinden, habire bir şeylerle oyularlarmış kadıncağızı. Zihni konuşmaya fırsat bulmasın, bulmasın da bulanmasın diye.

Eski zamanların pirinç başlıklı karyolarına yatırılırlarmış loğusayı. Başına da nazar boncuklu, çörekotu torbaları asılı, çingiraklı bir ip bağlanırmış boydan boya. Yanında annesi, ablası, teyzesi, dadısı, kayınvalidesi... en az yaşça büyük iki kadın olurmuş muhakkak.

Loğusaya dadanan kötü cinler odaya geldiklerinde etrafta bir tur atar, ardından gidip ipe asılırlarmış. O zaman başlarmış çingirak çalmaya. Saçılırmış çörekotları ortalığa. Bir nevi kırmızı alarm! Bu şekilde cinlerin dadandığını anlayan yaşlı kadınlar da anında ayaklanır, ipin boşta kalan ucuna asılırlarmış.

Cinler çekermiş bir yana, yaşlı kadınlar çekermiş beri yana. Cinlerin çektiği tarafta karabasanlar, evhamlar, zanlar... yaşlı kadınların çektikleri tarafta ise gönül ferahlığı, saadet ve bereket... loğusa iki arada kalırmış. İradesiz bir kukla gibi savrulurmuş bir müddet iki uç arasında. Tastamam 40 gün sürermiş bu mücadele. Kan ter içinde. Ama ne denli şiddetli olursa olsun bu gidiş geliş, ipin ucuna inançla asılmak ve asla vazgeçmemek şartmış. Böyle böyle nihayet pes edermiş cinler. Bırakır giderlermiş ipi, başka başka avların peşine düşmek üzere. İşte o vakit loğusa çıkarmış araştıran.

‘İyiyim’ dermiş fisiltila. ‘Merak etmeyin, iyileştim artık...’

İşte bu sebeptendir ki ‘kırkını çıkarmak’ sadece bebekler için değil anneler için de esasmış. Kırk sembolik bir sayı. Kimi kadının kırkını çıkarması bir hafta, kiminin üç ay, kiminin ise neredeyse iki sene sürermiş. Ama er ya da geç kırkını çıkarırmış kadın. Ve o vakit cinlerin değil insanların yakasında kalmaya hak kazanırmış.” (Şafak 2010:14)

Yazar, *Siyah Süt*'te loğusa kadına dadanan cinlerin mücadeleyi kazanması durumunun sonuçlarına da değinir. Böyle bir durumda kadının sütünün çürüyeceğini söyler. Sütün evvela koyulaşıp topak topak katılaştığını, sonra da renginin siyaha çalmaya başlayacağını ekler. Loğusadan beyaz yerine siyah süt gelmeye başlayacağını, sütüyle beraber kadının yüreğinin de çürüyeceğini belirtir. Bu akıbetin yaşanmaması için de eskilerin loğusanın ipine sıkı sıkıya sarıldıklarını söyler (Şafak 2010:15). Oysa gelenekte alkarsının loğusanın ciğerini söküp götürmesi ve bu yolla anneye zarar vermesi söz konusudur. Ancak şekli ne olursa olsun hem gelenekte hem de romanda loğusa kadının ciğerinin zarar görmesiyle sağlığını yitirmesi noktasında ortaklık vardır.

Elif Şafak, loğusa cini adını verdiği sonra ise bilimsel bir açıklama getirerek post-natal depresyon sözleriyle tanımladığı durumu, romanın kurgusu içine yerleştirmek için kafa içi sesi olarak tanımladığı altı tane küçük kadın tipi yaratır. Entel Sinik Hanım, Can Derviş Hanım, Şehvet Hanım, Anaç Sütlaç Hanım, Hırs Nefs Hanım, Pratik Akıl Hanım adlarını verdiği bu küçük kadınlar kadrosu bir anlamda “loğusa cini”ne zemin hazırlar. Bu küçük kadınların en önemli özelliği anlatıcı/yazarın kişiliğinin ön plana çıkan, ağır basan yönlerini göstermesidir. Entelektüel bakış, mutasavvıfane yaklaşım, pratik zeka, iyi bir ev hanımı olma gibi bazı özellikleri simgeleyen bu küçük kadınlar, anlaşılmalıdır ki, anlatıcı/yazarın yaşamına yön veren en önemli unsurlardır. Loğusalık döneminde ortaya çıkan cin ise bütün bu küçük kadınları toplar ve bir kutunun içine hapseder. Anlatıcı/yazar post-natal depresyonu atlattığı zaman ise loğusa cini bu kadınları özgür bırakır ve onun hayatından çıkar. Kısaca anlatıcı/yazarın gebelik öncesi duruma dönmeyi başararak depresyon atlattır, yaşam normale döner. Bu, yeni anne olan kadının yaşamın içinde her zamanki gibi, olağan ve doğal olarak var olmayı başarması durumudur. Bir başka deyişle, loğusalık döneminde kadının bir anlamda –elinde olmadan- mantıklı davranmadığı, yaşamının ilkelerini oluşturan temelleri bir kenara bıraktığı anlamını taşımaktadır.

Siyah Süt'te Elif Şafak, loğusa cini kavramına gelmeden öncelikle, genel olarak cinlerin varlığından söz eder. Amerika'ya bir yıllığına öğrenim görmek üzere gidecek olan anlatıcı/yazar, huzurlu bir insan olmanın yolunu bulmak için önce kendi içine yolculuk yapmak istediğini söyler. Yoldan geçen bir taksiye binerek romanın kurgusu içine küçük kadınlar olarak dahil ettiği iç/kafa seslerinden mutasavvıf Can Derviş Hanım'ı da alarak Haydar Paşa Tren Garı'na gelir. Tren garına gelişinin nedenini şöyle açıklar:

“Tren garını görmek istedim sadece. Çünkü ne vakit yüreğine düşse buralardan çekip gitme arzusu, ne vakit karasız kalsan ‘gitmek’ ile ‘kalmak’ arasında, tren garında en az bir saat geçirmelisin kendinle baş başa. Ancak orada varabilirsin doğru bir karara.

Cinler gözetler geleni gideni Haydarpaşa Garı'nda. Merakla seyrederler kavga eden çiftleri, kavuşan sevgilileri, tayini çıkan öğretmenleri, parçalanan aileleri, büyük idealler, kısıtlı imkânlarla Anadolu'dan gelen gençleri, kaderine meydan okuyanları ve kaderine boyun eğen nicelerini... Dinmeyen bir merakla seyrederler Âdemoğullarının, Havvakızlarının bin türlü hallerini.” (Şafak 2010:123)

Romanda cinlerin var olduğuna, yaşamın içinde insanlarla el ele, bir arada yaşadıklarına inancını bildiren ifadelere yer verilir:

“Fısıltılarını duyabilirsin. Yaprak hışırdaması gibidir sesleri, öylesine belli belirsiz. Zaman zaman yükselir nağmeleri, iner çıkar. Başka şeyler de çalınır kulağına, yeterince oyalanırsan oralarda. Kim bilir belki de kıkır kıkır güldüklerini ya da ince ince ağladıklarını da duyarsın gardaki cinlerin, perilerin...”

İnsan denilen eşref-i mahlukatı tanımak için yolculuklardan, yollardan öte fırsat mı olur? İstanbul'dan gidenlerin de, şehir-i şehre daha yeni gelenlerin de huyunu suyunu keşfetmek için Haydarpaşa Garı'ndan öte mekân mı var?” (Şafak 2010:124)

Cinlerin gerçekte var olduğuna duyulan inancı vurgulayan bu satırlar, romanın ilerleyen

sayfalarında yerini alan loğusa cini mitini güçlendirmek açısından son derece önemlidir. Romanda cinlere bir de mekan belirlenir:

“İstanbul’a geldiğim günün gecesinde Asmalımescit’te bir tesadüf, beklenmedik bir telefon, beni ileride eşim olacak adamla karşı karşıya getiriyor: ‘Eyup’. Yukarıda cinler, periler, melekler dalga geçiyor olmalı: Sen misin bunca sene Eyub Peygamber’e laf eden? Sen misin sabrı, tevekkülü ve balıkçıların bildiğini öteleyen?”(Şafak 2010:181)

Böylece daha sonra kurguya dahil edilen Lord Poton’un gerçekliğinin de altı çizilmiş olur. Elif Şafak’a göre yazma/yaratma süreci de bir çeşit gebelik ve doğumdur. Bunun klişe ve eski bir metafor olduğunu belirttikten sonra Şafak, kitabın bitiminden sonra yazarın yaşadığı duygu ile bebeğin doğumu sonrası annenin duyguları arasında benzerlik bulur:

“Tüm bunlara rağmen illa da bu eski metaforu kullanacaksak, diyebiliriz ki hiç olmazsa bir konuda benzeşir kitap yazmak ile çocuk doğurmak:

Sonrasında.

Çünkü kitap bittikten sonra beklenmedik bir boşluğa düşer yazar. Kendini içi boşalmış, gagesiz kalmış, eksilmiş hisseder. Virginia Woolf’un intihar girişimlerini kitap yazarken değil, yeni bir kitap bitirdikten sonra yapması tesadüf değildir. Hep iki eser arasında, o ara aşamada kıymak istemiştir canına.

Postnatal depresyonu vardır kitap yazmanın. Ve bir tek bu açıdan benzeşir eser doğurmak ile çocuk doğurmak.” (Şafak 2010:244,245)

Anlatıcı/yazar, kendisini post-natal depresyon günlerine sürükleyen loğusalık durumunu,

“Loğusalık bir denizmiş.

Loğusalık öyle engin bir denizmiş ki kıyının ne tarafta olduğunu anlayamıyorsun. Uyandığında okyanusun ortasında bir salda buluveriyorsun kendini. Suların mavisi öylesine ele geçirmiş ki ruhunu, bir daha medeniyete dönebileceğini, bundan böyle eskisi gibi olabileceğini sanmıyorsun.” (Şafak 2010:249)

sözleriyle tanımlarken; bu konudaki deneyimlerini ve aile fertlerinin davranışlarını ise şöyle aktarır:

“Yakınımdaki insanlar olmuş birer balerin. Anneannem, annem, eşim, dostlarım, konu komşu... hepsi de beni ürkütmemek için parmak uçlarına basarak yürüyorlar etrafımdayken. Ara sıra anneannem okuyor üflüyor. Ateşte tuz çeviriyor.

‘Loğusayı yalnız bırakmamak lazım’ diye tembihliyor. ‘Yoksa cinler dadanır.’

Bilhassa ‘Alkarısı’ denilen bir dişi cinden bahsediyor. Anadolu’da kuşaklardır gayet iyi bilinen bu zorlu cin odama gelemesin diye yatağımın örtüsüne çengelli iğneler takıyor; kırmızı kuşaklar sarkıtıyor, çörekotları serpiyor.

‘Neye benziyor peki bu Alkarısı? diye soruyorum.

‘Aman bilme daha iyi. Çirkin mi çirkin! Cadalozun teki!’ diyor.

Bir şüphe düşüyor içime.

'Anneannecim sen nerden biliyorsun Alkarısı'nın neye benzediğini. Yoksa sen loğusayken gelmiş miydi odana?'

'Eskiler bilir...' diyor cevap niyetine.

Başka da bir şey demiyor.

Kısıtlı tarifle gözümün önünde canlandırmaya çalışıyorum Alkarısı'nı. Saçlar diken diken, kulaklar kepçe. Gözler yuvalarından fırlamış gibi, pörtlek. Dişler desen yarısı var yarısı yok mağara gibi oyuk ve karanlık ağızda. Sesi tiz, gülüşü çatal çatal. Rengi hastalıklı sarı. Parmakları incecik, upuzun ve kemikli. Tırnakları kıvrılmış içine. Ucube mi ucube.

Alkarısı'ndan koruyabilmek için bir an bile ayrılmıyorlar etrafımdan. Oysa benim içim gidiyor azıcık da olsa yalnız kalabilmek için. Özledim yalnızlığı. Başucumda okumaya niyetlendiğim ama kapaklarını bile açmadığım bir yığın kitap duruyor." (Şafak 2010:254,255)

Anlatıcı/yazar, doğumu izleyen ilk ay uykusuz kalmaktan şikayet eder iken, bir sonraki ay bebeğin ihtiyaçlarını karşıladığı anlar dışındaki hemen bütün zamanını uyuyarak geçirmekten rahatsızlık duyar. Romanın kurgusuna dahil edilen kafa içi seslerinin kişileştirilmiş biçimi olan küçük kadınlar anlatıcı/yazarı rahat bırakmazlar. Yani aslında bu dönem loğusa kadının iç dünyasında keşkelerin, pişmanlıkların yaşandığı bir dönemdir ve loğusa kadın bu durumdan kurtulmayı diler. Bir sabah uyandığında loğusa odada yalnızdır ve birden belli belirsiz bir ses duyar. Yumuşacık, çocuksu ama ürkütücü olarak tanımlanan bu ses korku filmi jeneriğine benzetilir. Bebeğin yatağının ucuna bağlı çingirak nazlı nazlı çalar. Alkarısı sonunda gelmiştir. Bu noktada yazarın geleneğe sadık kaldığı görülür. Loğusa kadın yalnız kalmıştır ve yalnız kalan loğusaya alkarısının uğraması kaçınılmazdır. Romanda alkarısı, geleneğin hayli dışında ve ilginç bir şekilde betimlenir:

"İpin ucunda tuhaf bir şey dikiliyor. Dumandan yapma bir figür bu. İki metre boyunda. Arkadan atkuyruğu yapmış uzun, siyah saçlarını. Bir tutamını beyaza boyamış, yüzüne düşürüp tarz yapmış. Tek kulağında fındık büyüklüğünde elmas bir küpe ışılıyor. Yuvarlak, metal çerçeveli gözlük takıyor. Ufacık bir keçisakalı var. Yüzü minnacık ama gözleri kor kor. Kâh inceliyor, uzuyor tabandan tavana kadar. Kâh genişliyor, yayılıyor bir uçtan bir uca. Odanın orta yerinde puro dumanı gibi ha bire tütüyor. Bir elinde şık bir baston, kafasında İngiliz asilzadelerinin taktığı türden siyah bir fötr şapka var.

Cinlerin cinsel hayatları hakkında hiçbir şey bilmiyorum ama bu cin bende gay olduğu izlenimi uyandırıyor. Hem gay, hem de bir uluslararası modacı kadar şık ve ukala." (Şafak 2010:264,265)

Siyah Süt'teki alkarısı tipinin geleneksel anlatı ile hiçbir ilgisi yoktur. Üstelik alkarısı ile anlatıcı/yazar arasında geçen diyalog da bir anlamda geleneğin reddi şeklindedir:

" 'Kimsiniz?' diyorum tedirginliğimi saklayamadan.

'Ah, tanımadınız mı beni? diyor bozulmuş gibi. 'Loğusalara dadanan cinleri duymadınız mı yoksa?'

Yüzümü ateş basıyor. Gene de sakın görünmeye çalışıyorum.

'Anneannemin bahsettiği Alkarısı sen misin yoksa?'

Bir kahkaha patlatıyor.

'Alkarısı mı? Hayır canım, daha neler' diyor. 'O eskidendi. Alkarısının modası çoktan geçti. Yaşlandı, emekliye ayrıldı. En son duyduğumda Şirret Cinler için tahsis edilen bir huzurevinde kalıyor yanılmıyorsam. Senin anlayacağın bu işleri çoktan bıraktı. Loğusalara Dadanan Cinler Sıralamasında İlk Ona bile giremez artık. Modern çağda modern cinler türedi.'

'Cinlerin de yaşlandığını bilmiyordum' diyorum.' (Şafak 2010:264,265)

Cebinden ipek bir mendil çıkaran cin, gözlüklerini silerken bir yandan da ölümsüz olmadıklarını söyleyip bundan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Anlatıcı/yazar karşısındaki yaratığın görüldüğü kadar genç olmayabileceğini düşünür. Loğusa cini, insanoğlunun on senesinin cinlerin yüz on iki senesine tekabül ettiğini; alkarısının ise bir 'nostaljidene ibaret' olduğunu söyler. Anlatıcı/yazarın 'cin nostaljisi de mi var?' sorusuna ise loğusa cininden dış görünümüyle bağdaşan bir yanıt gelir:

'Olmasa mı? Sen hiç Walt Disney izlemiyorsun herhalde. Adamlar bir sürü filmde bizi kullanıyorlar dekor diye. Bari gerçekleri yansıtarsalar, içim yanmaz. Ne o öyle, bi dudağı yerde bi dudağı gökte lamba cini mi kaldı bu devirde?' (Şafak 2010:267)

Ardından loğusa cini, artık erkek cinlerin de kendine baktığını; masallardaki gibi göbekli, fes takıp şalvar giyen bir cin tipinin kalmadığını; kendilerinin de zamana ayak uydurduklarını; kendisinin düzenli olarak spor yaptığını söyler (Şafak 2010:267). Akabinde kendini "*Pardon, unuttum kendimi tanıtmayı. Bendeniz Post-natal Depresyon, namı diğer Lord Poton. Ama siz bana kısaca Poton diyebilirsiniz.*" (Şafak 2010:267,268) sözleriyle tanıtır. Böylece geleneğin alkarısı, modern çağın post-natal depresyonuna dönüşür.

Loğusa cini ya da romandaki adıyla Lord Poton'un masal kahramanı cinler ile ortak noktalarının olduğu da görülmektedir. Nasıl lambanın cini sahibine dileklerini soruyorsa, Poton da loğusa anneye dileklerini sorar. Ancak büyük bir farkla. Poton elinde kızılımtırak bir kutu tutmaktadır ve bunun içinde duygusal kriz, gözyaşı, hıçkırık, evham, endişe, vb. bulunduğunu söyler. Bir sabah Poton, elindeki kutuyu açıp içindeki evhamları, kaygıları, korkuları boşaltır. Boşalan kutunun içine ise parmak kadınları doldurur (Şafak 2010:268,269). Kutuya parmak kadınların doldurulması, akli melekelerini yitiren loğusa kadının iç dengesinin alt üst olması anlamını taşımaktadır.

Anlatıcı/yazar, Lord Poton adını verdiği depresyonu **Baby Blues** (Poton'un yeğeni), **Postnatal Depresyon** (Poton), **Postnatal Psychosis** (Poton'un büyük amcası) şeklinde üç kuşak olarak belirler. Bunların insan üzerindeki etkilerini de detaylı biçimde açıklar (Şafak 2010:271,272). Lord Poton'un bir başka deyişle post-natal depresyonun veya halk arasındaki adlandırmayla albasması olayının belirtilerini şöyle de sıralar:

Sürekli keyifsizlik, enerji eksikliği-takatsizlik, devamlı ağlamaklı halde dolaşmak, alınganlık-aşırı hassasiyet, suçluluk duygusu, yetersizlik duygusu, kendini bir işe tam olarak verememek, zihin dağınıklığı, unutkanlık, sürekli geçmiş olayları düşünmek, en ufak meseleden tartışma konusu çıkarmak, asabiyet, bebeğe ya da kendine zarar veririm korkusu-

evham, uyku düzeninde aksaklıklar (çok fazla uyumak ya da tam tersine pek uyuyamamak), iştahsızlık (ya da tam tersine aşırı miktarlarda yeme eğilimi), cinsel isteksizlik- cinsel soğukluk, asosyallik (eve kapanmak, insanlardan, hatta en yakın dostlardan kaçmak), üstüne başına dikkat etmemek, etrafa karşı ilgisizleşmek, dünyada olan bitene karşı duyarsızlaşmak (Şafak 2010:272,273).

Anlatıcı/yazar, Poton adını verdiği depresyona hemen her şeyin sebep olabileceğini belirttiikten sonra buna yakalananların sadece mutsuz burjuva kadınlar olmadığını, bunun hemen her sınıf, statü, din ya da kentli-köylü, eğitilmiş eğitimsiz, batılı- doğulu, yeni anne-tecrübeli anne ayrımı yapmadan tüm dünya kadınlarını etkilediğini ileri sürer (Şafak 2010:273). Bu durumun ortadan kaldırılması için antidepresanlar, terapi, egzersiz, St John 's Wort kapsülleri ve benzeri tedavi yöntemlerini önerir. Ardından "kocakarı ilaçları" başlığı altında en yakın lokman hekime gidip loğusalıkta kullanılması gereken bitkilerin alınmasını da salık verir (Şafak 2010:281).

Anlatıcı/yazar, uzun süren bir depresyondan çıkış anını "vakit tamam olmak" ifadesiyle dile getirir; alkarısı/Lord Poton/post-natal depresyonu hayatından kovmadığını, onun yaşamından çıkıp gitmesini sağladığını öne sürer. Lord Poton'dan kurtuluşu, bir rüya motifi üzerine kurgular. Anlatıcı/yazar bir rüya görmüştür. Rüyasında bir grup hamile kadın bir limanda ayrılmakta olan bir gemiye el sallamaktadırlar. Gemide Poton olduğu gibi alkarısı da vardır. Anlatıcı/yazar vedalaşırken Poton'a, yaşamına girmiş olmasından dolayı kızgın olmadığını, bu durumu yaşaması gerektiği için yaşadığını söyler, hatta ona teşekkür eder. Poton'un bindiği geminin adı AURA'dır. Aura ise İspanyolca'da ŞAFAK demektir. Buradan hareketle anlatıcı/yazar, geminin aslında kendisi olduğunu; bunun ise, Poton'u hayatına kendisinin bile isteye dahil ettiği anlamına geldiğini ileri sürer. Bu dahil edişte kendi iç dünyasında yaşadığı çelişkilerin ve bunlarla baş edememiş olmasının önemli bir etken olduğunun altını çizer. Rüyanın anlatımı bittiğinde Poton damla damla erimeye, hızla azalmaya başlar ve giderek kaybolur, görünmez olur (Şafak 2010:293,294,295,296). Poton'un gidişiyle birlikte küçük kadınlar yeniden anlatıcı/yazarın yaşamındaki yerlerini alırlar (Şafak 2010:301).

Siyah Süt, "Sonsöz" başlığını taşıyan bir sayfalık bir metinle son bulur. Burada Lord Poton'un yalnızca kadınlara değil -özellikle bizimki gibi güçlü aile babası rolünün dayatıldığı toplumlarda- erkeklere de dadandığı belirtilir (Şafak 2010:305).

Elif Şafak'ın *Siyah Süt*'te çizdiği Lord Poton tiplemesi gelenekle taban tabana zıttır. Çünkü Anadolu'da alkarısının dişi olduğuna inanılır. Oysa Elif Şafak, romanında Poton'u bir dişi değil erkek olarak tasarlamış, hatta dış görünüş itibarıyla kendisinde 'eşcinsel' olduğu izlenimi oluşturduğunu söylemiştir.

Gelenekte alkarısı; erkeklerle uyum içine giren kadınlarla ve meyvelerine (çocuklarına) düşman kötü bir ruhtur. Bir başka deyimle, erkeklerin üstünlüğü demek olan babaerkil düzen içinde erkeklere karşı olumlu tutuma giren kadınlara ve o düzeni sürmesini sağlayacak çocuklara karşı alkarısı 'yer altı' savaşını sürdürür (Çevirme, H; Sayan, A. 2005:68). Bu noktada romanda nedeni dile getirilmemekle birlikte alkarısı mitinin oluşmasının altında

yatan “düzeni bozma”, “düzeni sürdürmeye yönelik davranışı engelleme” içgüdüsüne uygun bir anlatım ile karşılaşmaktadır. Ancak romanda anlatıcı/yazarın bir kadın olarak tek başına mücadele edişi, eşinin sadece adından söz edilip romanın kurgusu içinde varlığıyla yer almayışı; loğusa kadına yönelik halk inanışlarını aktaranların ve loğusanın etrafında dönüp hizmet edenlerin anne ve annesine yani yine kadın oluşları kadın egemen bir söylemi düşündürmektedir. Böyle bir söylem dikkate alındığında da modernize edilmiş olan ve eşcinsel olabileceği varsayılan Lord Poton’un dişi değil erkek oluşu gelenekle görüntüde çelişmekle birlikte esasta uyumaktadır. Modernize edilmiş alkarısı tipi olan Lord Poton’un romanın sonunda yazarın da ihtimaller arasında belirttiği gibi babaya da musallat olabileceği durumu üzerinde düşünölmeye değer niteliktedir.

Siyah Süt, alkarısına karşı bir tedbir olarak loğusa kadının yalnız bırakılmaması, bırakıldığı takdirde albasmasına uğrayacağı bilgisi açısından değerlendirildiğinde gelenekle bağdaşmaktadır. Yine loğusa kadını alkarısından korumak için tedbir alınması noktasında gelenekle uyumludur. Alınan tedbirler romanda loğusa kadının etrafında kırmızı kurdele, ip, çörek otu ve iğne bulundurulması ve yalnız bırakılmaması şeklindedir. Nitekim loğusa kadın yalnız kaldığında Lord Poton odaya girer ve albasması olayı gerçekleşir. Ancak Elif Şafak’ın da belirttiği gibi modernleşme sürecinde pek çok bilginin aktarımında kaybolmalar olmuştur. Anadolu’nun birçok yerinde var olduğu saptanan halk inanışlarının ve bilgisinin romanda yer almadığı görölmüştür. Burada daha da dikkat çekici olan gelenekte dişi, uzun boylu, uzun tırnaklı, çirkin, bakımsız ve loğusanın ciğerini çıkaran bir kadın olarak tasarlanan alkarısının bakımlı, zayıf, modern ve dış görünüşüne özen gösteren bir erkeğe ve adının da postnatal depresyona dönüşmesidir. Gelenekte var olan şekliyle loğusa kadının -kendi isteği dışında- yaşamına doğaüstü bir gücün, bir cinin girmesi durumu yerini, kişinin kendi iç dünyasında çelişkiler yaşaması ve bunlarla baş edemeyişinin neden olmasına bırakır. Yine gelenekte loğusanın, etrafındaki kadınlar sayesinde alkarısından kurtulması söz konusu iken *Siyah Süt*’te anlatıcı/yazar bu durumdan kendi iradesiyle kurtulur. Böylece alkarısı loğusa kadını etkileyen hatta ölümüne bile yol açan doğaüstü bir varlıktan; modern insanın iç dünyasındaki huzursuzluklar ve çelişkilerle baş edemeyişinin bir sonucu olan post-natal depresyona dönüşür.

Sonuç olarak Elif Şafak, *Siyah Süt* adlı romanında modernleşme sürecinde gelenekten kopuş yaşandığını belirtmekle birlikte halk inançları arasında oldukça önemli bir yere sahip olan alkarısı motifini, romanın şahıs kadrosu içine işlev açısından geleneğe oldukça yakın ancak tasarım olarak gelenekten hayli uzak bir biçimde, Lord Poton adıyla yerleştirmiştir. Ardından böyle bir doğaüstü varlığın olmadığını, her şeyin aslında loğusa kadının kendi iç dünyasındaki karışıklıklardan kaynaklandığını, anne olup bir bebeğin sorumluluğunu taşımak zorunda kalmanın yarattığı sıkıntının da depresyonu tetiklediği iletisini vermiştir. Denilebilir ki, *Siyah Süt*, geleneğin alkarısı inanışının modern toplumun post-natal depresyonuna dönüşümünün romanıdır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan (1961). **Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Biçer, Mukaddes (1991). “Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Âdet ve İnançlar”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları:163.
- Çevirme, Hülya; Ayşe Sayan (2005). “Alkarısı İnanmaları ve Bilim”, **Milli Folklor**, Yıl 17, Sayı 65, s.67-72.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1974). **Anadolu İnançları**, İstanbul: Koza Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2003). **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara: Akçağ Yay.
- Kalafat, Yaşar (1995). **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Sayı No: 112.
- Karataş, Aynur (1991). “Vezirköy (Artvin) Doğum Âdetleri”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları:163.
- Örnek, Sedat Veyis (2000). **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1629.
- Yoloğlu, Güllü (1999). **Türklerin Aile Merasimleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

ÖZET

Günümüz Türk edebiyatının tanınmış yazarlarından biri olan Elif Şafak, *Siyah Süt* adlı romanında kendi yaşamından çok özel bir dönemi konu edinir. Aydın bir kadın olarak Elif Şafak’ın annelik fikrine ve loğusalık durumuna bakışını dile getirdiği bu roman, konunun ele alınışı itibarıyla üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Loğusalık, beraberinde getirdiği bir takım sorunlar nedeniyle annenin ve ailenin yaşamında son derece önemli bir dönemdir. Anadolu halk geleneği içinde de özel bir yer edinmiş, türlü inanışların oluşmasına yol açmıştır. Bu çalışmada *Siyah Süt*, Anadolu’da yaygın olan alkarısı/albasması inanışını nasıl ele aldığı noktasında incelenecektir.

Anahtar sözcükler: alkarısı albasması, Elif Şafak, Siyah Süt

ABSTRACT

As a distinguished author of modern Turkish Literature Elif Şafak, pays attentions to a period of her special life in *Siyah Süt* (Black Milk) novel. Elif Şafak as an intellectual woman deals with the motherhood and confinement stuation in the novel which is worst to emphasize. Brought a number of problems due to confinement is very important period in the confine of woman and her family. Confinement has led to various beliefs in the life of Anatolian people. So this study deals with the belief of alkarısı/albasması in the *Siyah Süt* novel.

Keyword: Elif Şafak, Black milk, alkarısı, albasması.